

כפר, הנזכר במאה הי"ד, קיבל זכויות עירוניות מידי נסיכי מאזוביה ב-1429. המתיישבים היהודים הראשונים הופיעו במלאבה במאה הט"ו. עד למחצית המאה הי"ח הצבור היהודי המקומי היה כפוף לקהילה היהודית בצ'כנוב. עימותים בין התושבים הנוצרים ליהודים הביאו להתערבותו של ועד הסדר הטוב, שהורה לסלק את היהודים ממלאבה בשנת 1776.

תחת הכיבוש הפרוסי היהודים החלו להתיישב מחדש במלאבה – בשנת 1808 מספרם הגיע לכ-130 (15 אחוזים מכלל האוכלוסיה). המגיעים החדשים הגיעו בעיקר מהישובים סביב. קרוב לוודאי לקראת סוף המאה הי"ח נבנה בית הכנסת הראשון במלאבה, שהיה עשוי עץ. בתקופת ממלכת פולין (הממלכה הקונגרסאית) השלטונות החליטו ליצור במלאבה "רובע יהודי", באיזור הקחובות וורשאבסקה, בוז'ניצ'ה (רחוב בית הכנסת) אוסטאטניה, קוז'יה ושווסקה (1824). החלטה זו עוררה התנגדות בציבור היהודי וכתוצאה מזאת בשנת 1833 הופסק האילוף על התושבים היהודים להתיישב ברובע שיועד להם. העיסוק העיקרי של יהודי מלאבה היה המסחר והמלאכה, בעיקר החייטות, ייצור הנעליים ואפיית הלחם. קרבת הגבול עם פרוסיה גרמה לכך שרבים מהם עסקו גם בהברחה. סוחר מלאבה התפרנסו גם מאספקה שסיפקו ליחידות המוצבות של צבא רוסיה. פתיחה של מסילת הברזל שעל נהר הוויסלה, שקישרה בין מלאבה לווארשה, ב-1877 עוררה את המסחר. בשכנות לתחנת הרכבת בעלי העסקים היהודים פתחו בתי מלון ומסעדות.

במאה הי"ט הצבור היהודי במלאבה התחלק מבחינה דתית באופן ניכר יותר ויותר לליטאים וחסידיים. בשנות ה-80 של המאה הי"ט הצבור היהודי שמנה שלושת אלפים וחמש מאות איש היווה כבר כ-51 אחוז מכלל תושבי מלאבה, אולם החל מסוף המאה הי"ט יהודי מלאבה רבים החלו עוזבים את עיר הולדתם לטובת ווארשה, או הגירה לגרמניה ולארצות הברית. בשנת 1904 הוקם במלאבה המועדון הציוני הראשון.

בפולין שזכתה מחדש בעצמאות אחוז היהודים בין תושבי מלאבה קטן בהתמדה – בשנת 1931 הם היוו כבר רק 32 אחוזים מאוכלוסיית העיר בת העשרים אלף נפשות. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם מרבית מפעלי התעשייה (בין השאר, טחנות קמח המופעלות על קיטור, מפעל לייצור דיו, קופסאות פח וקרטון לסיגריות, וכן מפעלי המלט) היו שייכים ליהודים. כך היה גם לגבי מרבית החנויות ובתי המלאכה בעיר.

בשנות ה-20 קם במלאבה סניף של "ביתר", ארגון הנוער הציוני שניהל הכשרה צבאית שהכינה את הנוער למאבק על הקמת מדינה יהודית בבבלשטינה-ארץ ישראל. לסניף המקומי של אגודת ישראל גם הייתה השפעה רבה. יהודי מלאבה נטלו חלק פעיל ביותר בחיים הפוליטיים: בשנת 1916, בועד העיר שמנה 24 חברים ישבו 11 נציגי הצבור היהודי, ב-1928 – 8, וב-1934 – 3.

הילדים היהודים במלאבה למדו ב"חדרים" הרבים, והנוער המבוגר יותר יכול היה ללמוד בגימנסיה יהודית משולבת שהקימו הציונים. בעיר פעלו ארבע ספריות יהודיות. החל מתחילת המאה הכ' נשימה ערה ורעננה לחיי התרבות היהודית בעיר הוכנסה על ידי האגודה הציונית "הזמיר".

בסתיו 1939 רבים מיהודי מלאבה נמלטו לכוון ווארשה או לכיוון מזרח, אל שטח הכיבוש הסובייטי. לאחר כיבושה של העיר הגרמנים שרפו את בית הכנסת (חורבותיו פורקו בשנים 1942-1943). לאחר סיפוח מלאבה אל שטחי הרייך באוקטובר, הכובשים החלו לגרש את היהודים לשטחי הגנרל גוברנמן. הגטו במלאבה הוקם בידי הגרמנים בדצמבר 1940, והקמתו הוקדמה על ידי גירוש של שלושת אלפים של יהודים למחנה המעבר בדז'לדוב. לאחר ביצוע האקציה הזו בעיר נותרו כ-2500 יהודים, שהועברו אל הגטו, שכלל את הרחובות: ווארשבסקה, דלוגה, פלוצקה ושבסקה. עד למאי 1941 הגטו נשא אופי של גטו פתוח, שבו נאסרו למעלה מששת אלפים בני אדם – יהודי מלאבה והמגורשים מיישובים אחרים מצפון חבל מאזוביה. בנובמבר 1942 הגטו במלאבה חדל מלהתקיים, ותושבים גורשו למחנות ההשמדה הגרמנים הנאציים: הזקנים והחולים גורשו לטרבלינקה, השאר לאושוויץ. בתום המלחמה שבו לעיר ניצולים ספורים. קם הועד היהודי, ובו נרשמו 20 בני אדם, ורובם ככולם עזבו במהרה.

הצבור היהודי במלאבה החזיק בשני בתי עלמין. הראשון, המכונה בית העלמין הישן, המקום ברובע זאברודי, ברח' קרצ'ה של היום, קם במאה הי"ח – המידע המוקדם ביותר אודותיו מגיע משנת 1775. הקבורה האחרונה בו נתקיימה בו בראשית המאה הכ'. הפסקת הקבורה בבית העלמין הייתה טמונה בהקמת שטח צבאי בסמוך. כתוצאה מהחורבן

בימי השואה, שנמשך בתום המלחמה, לא נשתמרה אף לא מצבה אחת בשטח כולל של 1,5 הקטר (המצבה האחרונה שרדה עד לתחילת המאה הכ"א).

בית העלמין היהודי החדש במלאבה הוקם לאחר נעילתו, קרוב לודאי בשנת 1884, של בית העלמין הישן ששימש את הקהילה עד אז. הוא ממוקם במרחק של כמה מאות מטרים מהישן, ברחוב ווארשאבסקה. לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה בית העלמין גודר בחומת לבנים אדומות. הקבורה הידועה האחרונה נערכה בשטחו בשנת 1942. בעת הכיבוש הגרמנים החריבו את בית העלמין וגדעו את מרבית המצבות. בתום המלחמה בשטח בית העלמין נטמנו גופות של כמה עשרות מקורבנות ההוצאות להורג שנרצחו בידי הגרמנים, וגופותיהם הועברו לבית העלמין – אנדרטאות שהוקמו לזכרם נהרסו עד מהרה בידי עבריינים שלא זוהו. העזובה שלאחר המלחמה והמשך ההרס גרמו לכך שבשטח כולל של 1,608 הקטר נשתמרו אך ורק שברים משתי מצבות. בסוף שנות הששים של המאה הקודמת בשטח האימונים הצבאי שבנוסאז'ב בורובי נמצאו חלק מהמצבות, ששימשו כפי שהסתבר לבניית הגדר של שטח האימונים. בשנת 1976 העירייה דאגה לסדר ולייער את שטח בית העלמין.

בתחילת שנות ה-90 במאמציה של אגודת הידידים של איזור מלאבי, אגוד יוצאי מלאבה בישראל ובתפוצות וכן השלטו המקומי במלאבה הוקמה אנדרטת זכרון ליהודי מלאבה שנספו בשואה בין השנים 1939-1945. מבצע הפרויקט של האנדרטה, שהוקמה בצורת מנורה עם נרות הוא אנדז'יי בורץ'. האנדרטה נחנכה בשנת 1994 – מועד זה תאם את מועד רישומו של בית העלמין ברשימת האתרים לשימור. בשנת 1997 שטח בית העלמין סודר בשנית. הודות לתמיכה הכספית שהושגה מקרן של משפחת ניסנבאום הוקמה גדר ברזל עם שער מכיוון הרחוב ווארשאבסקה. ביולי של שנה לאחר מכן נערכה חניכה מחודשת של האנדרטה, שעוצבה בצורה לפי הדגם המקורי של מעצב הפרויקט.